A. M. S. Boethius – majster dialektiky a pomocník mnohých

Služobník kráľa

Medzi tých, ktorí podnecovali významné rozhodnutia o osude vytvárajúcej sa západnej Európy na pomedzí 5. a 6. storočia, patrí aj autonómny rímsky vzdelanec a aristokrat **Anicius Manlius Severinus Boethius** (okolo 480 – 524). Narodil sa v Ríme, v patricijskej rodine. Mal možnosť navštevovať vynikajúce školy, ovládal rovnako dobre gréčtinu ako latinčinu, čítal Cicera i Senecu, preštudoval Aristotela i Platóna. V Aténach študoval aristotelovskú, stoickú a novoplatónsku filozofiu. Neskôr bol prijatý do služieb ostrogótskeho panovníka Teodoricha (asi 453 – 524), ktorý vládol asi od roku 471. Na jeho dvore pôsobil aj v mnohých dôležitých funkciách štátnej správy (roku 510 bol konzulom). Z nejasných príčin (mocenský zápas iných, politické či náboženské spory) upadol do nemilosti (obvinený zo zrady), bol väznený a bez súdneho prejednania násilne zavraždený (asi 23. 10. 524).

Premostenie kultúr

Kresťanský novoplatonik Boethius podstatne prispel k tomu, aby sa vedomosti starovekého Grécka stali filozofickým základom pre celý Západ. Bol mostom medzi antickou a stredovekou kultúrou. Prispel k prepojeniu gréckej múdrosti a kresťanskej zvesti. Zaslúžil sa o pretlmočenie antického duchovného dedičstva (prekladal a komentoval diela Aristotela, Platóna i Porfýlia) do základov ranokresťanskej filozofie a teológie. Svojimi prácami inšpiroval mnohých mysliteľov stredoveku. Vytvoril odbornú latinskú filozofickú terminológiu, pripravil nové pojmy scholastického teologického slovníka. Vyzdvihol zmysel i význam procesu učenia sa, naznačil hodnotu spojenia toho, čo robíme, s tým, čo vieme. Vytvoril, použil a radikálne obhajoval princíp preniknutia pravdy viery myslením. *Pokiaľ to dokážeš, spájaj vieru s rozumom*.

Boethius získal na pomedzí odchádzajúcej antickej kultúry a nastupujúceho sveta stredoveku výstižné charakteristické označenie „posledný Riman a prvý scholastik“. Vedel, že *všetko, čo poznávame, nie je chápané podľa svojej prirodzenosti, ale skôr podľa schopností poznávajúcich*. Jeho zásluhou prehovoril latinsky k Rimanom Pytagoras, Ptolemaios, Nikomachos, Euklides, Archimedes. Boethius uznal: *Číslo bolo v mysli Stvoriteľa bezpochyby prvotným vzorom stvorených vecí... Všetka náuka o pravde je zahrnutá v mnohosti a veľkosti*.

Prekladal, komentoval, pretváral. Sedem slobodných umení rozdelil na odvetvie literárne – trívium (gramatika, rétorika, dialektika) a oblasť vedeckú –

kvadrívium (aritmetika, geometria, astronómia a muzika). Napísal k nim úvody, ale zachovali sa len spisy venované aritmetike a hudbe – harmónii. Zhrnul aritmetiku Nikomacha z Gerasy (žil okolo roku 100 n. l.), písal o prvočíslach, zložených číslach, pomeroch prirodzených čísiel a úmerách, t. j. rovnostiach pomerov.

Na obr. je prvá stránka Boethiovej *Aritmetiky* – začiatok textu s venovaním Simmacovi, (Kodex N 258 sup., Biblioteca Ambrosiana, 13. stol.)

Boethius napríklad zaviedol pre čísla $a > p > b$ aritmetický priemer p čísel a, b ako rovnosť

$$\frac{a-p}{p-b}=\frac{a}{a},$$

geometrický priemer čísel a, b ako

$$\frac{a-p}{p-b}=\frac{a}{p}$$

a harmonický priemer čísel a, b ako

$$\frac{a-p}{p-b}=\frac{a}{b}.$$

Muziku – harmóniu chápal ako klasifikáciu číselných vzťahov, matematické výpočty intervalov. Ladenie bolo pre neho získaním správnych a ideálne čistých pomerov. Z geometrie preložil aj prvé štyri knihy Euklidových *Základov*. Pomerne výrazne ovplyvnil aj postupy logiky a argumentácie. Preložil a komentoval Aristotelove *Kategórie*, *O vyjadrovaní* i niektoré jeho ďalšie spisy o logike. Boethius sám vypracoval *Dve knihy o hypotetickom úsudku* a *Dve knihy o kategorickom úsudku*. Naznačil význam prísnej logickej argumentácie a presného definovania pojmov (napr. *Večnosť je úplné, súčasné a dokonalé vlastnenie neohraničeného a nikdy nekončiaceho života*.). Spoznal, že *nemôže dosiahnuť poznanie božských vecí ten, kto nie je vôbec zbehlý v matematike*. Podľa niektorých jeho učebníc sa učilo možno až tisíc rokov. Boethius nesporne prispel k priblíženiu antickej vzdelanosti budúcim generáciám stredovekých učencov.

S múdrosťou ducha

Vo väzení napísal Boethius podnetné filozofické dielo *Útecha z filozofie*. Naznačil v ňom aj to, že k ľudskej slobode a šťastiu prispieva čistý duch a dobrá vôľa každého človeka. Boh bol pre neho „najvyššia dobrá vôľa“. Človeka chápal ako indivíduum, teda niečo vlastné, osobitne utvorené a jedinečné. Boethius kládol dôraz na ľudskú individualitu a poznávaciu aktivitu. Bol presvedčený o významnosti ľudského postavenia v celku existujúceho sveta. Potvrdil, že

zodpovedné slobodné ľudské konanie je zároveň slávou i bremenom každého človeka. *Útecha z filozofie* bola v stredoveku po biblii najprekladanejším literárnym dielom a stala sa „povinným čítaním“ vyspelých študentov. Postupne ponúkala odpovede na problémy morálky i štátnej správy. Vzniklo k nej veľmi veľa komentárov od ľudí význačných i menej známych.

Už do základov stredoveku položil predstavu, že humanizmus a prírodoveda nemusia byť protikladné. Boethius ako originálny duch, filozof i matematik, vzdelaný gréckou kultúrou a presvedčený kresťanstvom, sa usiloval prispieť k výstavbe svetového poriadku, k jednote práva, mravov a vzdelanosti. Cesta k uplatneniu spojenia schopností rozumu a viery sa ukázala ako kľukatá a tŕnistá. *Aby sme poznali veľkú lásku, musíme najprv blúdiť a až potom sa dať na správnu cestu*.

Dušan Jedinák